

Веремієнко С.В.

Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці

ПРАВО НА ЖИТТЯ ТА ЙОГО КОНСТИТУЦІЙНИЙ ЗАХИСТ

Сьогодні досить велика кількість праць присвячена висвітленню питань забезпечення та нормативного закріплення основних прав людини як визначених можливостей, необхідних для її існування та розвитку в конкретних історичних умовах, що об'єктивно зумовлюються досягнутим рівнем розвитку людства, мають бути загальними та рівними для всіх людей, та, маючи об'єктивну природу, формуються поза волею конкретних осіб.

Всі права людини у суспільстві можна поділити на дві великі групи: основні (життєві, невід'ємні) та ті, що походять від них. Проте, як би науковці не поділяли права людини, найбільшого значення мають саме життєві або невід'ємні права, оскільки їх наявність вказує на можливість фізичної особи мати та користуватися іншими правами [1, с. 11].

В Україні Конституцією нашої держави визнаються та гарантуються основні права людини, головним з яких є право людини на життя. Стаття 27 Основного Закону України передбачає, що кожна людина має невід'ємне право на життя і ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. В той же час обов'язок держави – захищати життя людини, що, проте, не позбавляє права кожної людини самостійно захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань [2].

Не можна не погодитися, що життя як стан людини, в якому вона перебуває від моменту автономізації стосовно організму матері під час фізіологічних пологів і до її біологічної смерті, є найбільш цінним із благ. За його відсутності людину не можуть цікавити її особисті, політичні,

економічні та інші права. Проте життя кожної людини є благом не тільки для неї. Воно є однією з найвищих соціальних цінностей і для українського суспільства, як це підкреслено у ст. 3 Конституції України, і для світового, як це впливає із ряду міжнародних конвенцій.

З точки зору О.Г. Рогової, суб'єктивне право людини на життя складається з чотирьох груп правомочностей. По-перше, це право діяти певним чином чи утримуватися від певних дій: можливість обирати безпечний стиль життя, ті чи інші засоби, щоб підтримувати своє біологічне, духовне та соціальне існування. По-друге, це право на вимогу належної поведінки від всіх інших суб'єктів (дії держави, спрямовані на захист людини від свавільного позбавлення життя, у тому числі від тероризму, екологічної кризи, медичних, виробничих, транспортних та інших ризиків). По-третє, це права, що впливають із заборони посягання на життя іншої особи та можливості захисту власного життя. По-четверте, це право на вільне користування життям, як власним благом, продовження свого біологічного роду; можливість вільно розпорядитися власним життям [3, с.198].

Аналіз вітчизняного законодавства та міжнародних норм дозволяє зробити висновок, що зміст права на життя є ширшим, і становлять наступні можливості:

1. Право народитися. Незважаючи на те, що така можливість є основою права на життя, говорити про її абсолютне забезпечення зарано. В Україні, починаючи з 1920 року і до сьогодні дозволені операції штучного переривання вагітності [4, с. 150]. Відзначимо, що проблема однозначного визначення моменту виникнення права на життя в теорії права та правозастосовчій практиці ускладнюється багатьма чинниками, серед яких найважливішим є питання, де закінчується право жінки на репродуктивний вибір, і де починається право ненародженої дитини на життя. Ступінь правової захищеності життя ненародженої дитини залежить від строків вагітності і зростає пропорційно її термінам. Це означає, що українське законодавство не розглядає ненароджену істоту як власне людину, носія права на життя, хоча і може визнавати у випадках, встановлених законом, інтереси зачатой, але ненародженої дитини.

2. Право вимагати усунення небезпеки, створеної внаслідок підприємницької чи іншої діяльності, яка загрожує життю та здоров'ю. Реалізація вказаного аспекту права на життя теж вимагає певних коректив,

адже в епоху глобальних світових катастроф, держава не завжди спроможна усунути чи попередити виникнення такої небезпеки.

3. Право на самозахист від реальної небезпеки для життя, у тому числі право на необхідну оборону (в межах, що не створюють ознак самостійного правопорушення чи злочину).

4. Право на звернення за охороною і захистом свого життя до державних, недержавних та міжнародних органів і організацій.

5. Право на захист і на рятування життя кожної людини як від умисних чи необережних протиправних посягань інших осіб, так і від нещасних випадків.

6. Право на те, що законодавство не міститиме жодних підстав для свавільного позбавлення людини життя.

7. Право розпоряджатися життям на власний розсуд, у тому числі піддавати його ризику, а також вимагати, щоб природні процеси вмирання йшли своїм ходом в заключній стадії смертельного захворювання чи поранення і штучно не продовжувалось.

Розглядаючи зміст права на життя, неможливо не торкнутися питань смертної кари. Згідно з Протоколом № 6 до Європейської конвенції з прав людини (ратифікованої Україною), держави-члени Ради Європи повинні скасувати смертну кару і жодна людина може бути засуджена до такого покарання або страчена. Таким чином, з 2003 р. в Україні смертна кара була скасована. З точки зору права людини на життя це абсолютно правильно. З точки зору економічної ситуації в Україні – скасування смертної кари та заміна її довічним ув'язненням коштує для бюджету досить дорого, оскільки включає в себе витрати на утримання затриманих, на їх медичне обслуговування, харчування, охорону тощо. Проте скасування смертної кари в Україні є важливим кроком у питаннях забезпечення і захисту права особи на життя.

Як зазначалося вище, жодних положень, які створювали б правові підстави для обмеження права на життя, Конституція України не містить. Разом з тим, згідно зі ст. 2 Європейської конвенції з прав людини, позбавлення життя не розглядається як порушення вказаного права, коли воно є наслідком неминучої потреби застосувати силу.

Подібні положення існують і в законодавстві України. Так, виконання працівниками правоохоронних органів обов'язків щодо захисту життя інших людей та інших обов'язків, у багатьох випадках пов'язане з

необхідністю ризикувати власним життям і здоров'ям. Тому для зменшення вказаних ризиків та ефективного виконання своїх обов'язків, вони наділені правом застосовувати силу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю, що іноді може стати знаряддям порушення права людини на життя [5, с.103]. Відтак, виникає питання про баланс інтересів людини і держави при вирішенні питань щодо застосування сили. Вирішуючи його, законодавець намагається знайти “золоту середину”, обмежуючи право на застосування сили багатьма спеціальними умовами.

Треба зазначити, що підстави для застосування зброї і підстави для позбавлення людини життя не є тотожними. Але не можна заперечувати, що надане певним службовим особам право на їх застосування стосовно людини часто тягне фактичні наслідки у вигляді позбавлення її життя. Тому зміст положень законодавства України, які передбачають порядок застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї, має, по-перше, чітко відповідати положенням ст. 2 Європейської конвенції з прав людини і, по-друге, бути максимально точним, конкретним.

В межах права на життя гостро стоїть проблема застосування евтаназії – вбивства з милосердя. Чинне законодавство України займає однозначну позицію про неможливість застосування вказаних заходів, в той час як евтаназія вже дозволена майже у 20 державах світу. Прихильники застосування евтаназії є і в Україні, але така процедура викликає велику кількість проблем. По-перше, виникає питання про моральну та юридичну відповідальність особи, яка буде приписувати відповідну дозу ліків для хворого, а так само про відповідальність особи, яка з власних рук буде видавати такі ліки. По-друге, такий вид смерті відповідно до християнського віровчення є недозволенним, оскільки являється різновидом самогубства. По-третє, розвиток медицини і фармакології може привести до того, що невиліковні хвороби будуть виліковуватися, в той час як людина вже не зможе скористатися відповідними досягненнями [6, с. 102].

Таким чином, право на життя – це основне благо, яке надає людині природа. Проте життя – це не лише факт фізичного існування, це значне за обсягом коло можливостей людини та перелік обов'язків держави щодо підтримання, забезпечення та захисту цього права.

Література:

1. Князев В. Конституційні гарантії прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні // Право України. - 1998. - № 11.
2. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996р.// Відомості Верховної Ради України. – 1996.- № 30. - Ст.141.
3. Пологуєв Б.І. Декрети жовтня. Зміст та правові наслідки. - Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2001.
4. Рогова О.Г. Про час виникнення права людини на життя: загальнотеоретичний аналіз// Вісник АПрНУ. - 2005. - № 4 (43).
5. Конституційне право України /За ред. В. Я. Тація, В. Ф. Погорілка, Ю. М. Тодики. - К., 1999.
6. Погорілко В. Ф., Головченко В. В., Сірий М. І. Права та свободи людини і громадянина в Україні. - К., 1997.